LEVÉLTÁRI KÖZLEMÉNYEK

NYOLCVANNYOLCADIK ÉVFOLYAM

Reformáció, munkavégzés-szabadidő, levéltári kutatás

archívum
Magyar Nemzeti Levéltár

Budapest, 2017

Kosztyó Gyula

MIT VESZTETT KÁRPÁTALJA MAGYARSÁGA A HOLOKAUSZTTAL? EGY MINISZTÉRIUMI ÁLLAPOTFELMÉRÉS ELEMZÉSE (1939. AUGUSZTUS)[1]

A gazdaságföldrajzi tér: a Kárpátaljai Kormányzói Biztosság

1939. március 14–19. között a Magyar Királyi Honvédség visszacsatolta Kárpátalja területét.[2] A visszacsatolást követően a régió pacifikálása következett, amit a Novákovits Béla altábornagy parancsnokságával felállított katonai közigazgatás kapott feladatul. A katonai közigazgatásról a polgári közigazgatásra való áttérés jogi alapjait az 1939. évi VI. törvénycikk, valamint a 6.200/1939. M. E. rendelet teremtette meg.[3] Ezt követően Horthy Miklós kormányzó kinevezte a Kárpátaljai Kormányzói Biztosság élére Perényi Zsigmondot, aki hivatalát július 7-én, a polgári közigazgatás bevezetésével vette át.

A polgári közigazgatás területileg az ungi, a beregi és a máramarosi közigazgatási kirendeltséget jelentette.[4] A három közigazgatási kirendeltség vallási és nemzetiségi összetétele országos viszonylatban is tarka képet mutatott. A Kárpátalján 1939. július 15-én végrehajtott, csak a polgári népességet számba vevő népösszeírás az akkori határok között 664 826 főt számlált. Az összeírás pillanatában a szóban forgó területen egy km^2-re 55,1 fő jutott,[5] miközben az országos átlagérték ennél jóval magasabb 1939 végén 92,7 fő/km^2 volt.[6] A Kormányzói Biztosság lakosságának 28,5%-a a beregi, 52,1%-a a máramarosi, 19,2%-a pedig az ungi közigazgatási

[1] A tanulmány megírása a Magyar Tudományos Akadémia Domus Hungarica ösztöndíj támogatásával valósult meg. A hasznos tanácsokért köszönetet szeretnék mondani Bárdi Nándornak és Gellért Ádámnak.

[2] Kárpátalja alatt az 1939 márciusában visszafoglalt, többségében ruszinok által lakott hegyvidéki régiót értjük, vagyis az ungi, beregi és máramarosi közigazgatási kirendeltség területét.

[3] Fedinec Csilla: *A Magyar Szent Koronához visszatért Kárpátalja.* Budapest, 2015, 125.

[4] Az ungi közigazgatási kirendeltséghez – melynek székhelye Ungvár – az ungvidéki, a szobránci, a perecsenyi és a negybereznai járások tartoztak. A beregi közigazgatási kirendeltség székhelye Munkács lett. Működési területe a munkácsvidéki, az ilosvai, és a szolyvai járásokra vonatkozott. A máramarosi közigazgatási kirendeltség központja Huszt volt, amelynek területéhez a huszti, nagyszőlősi, az ökörmezői, técsői és rahói járások tartoztak. Lásd Botlik József: *Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján. Magyarok, ruszinok, csehek és ukránok 1918–1945.* I. kötet. Nyíregyháza, 2005, 385.

[5] *Magyar Statisztikai Zsebkönyv, 1939.* Budapest, 1939, 312.

[6] *A m. kir. kormány 1939. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv*. Budapest, 1941, 79.

kirendeltség területén élt 1939 júliusában vagyis egyenlőtlenül oszlott meg a népesség.[7] A lakosság 74%-a rutén, 8,6%-a magyar, 3,7%-a szlovák, 2,2%-a román, 1,4%-a német, 9,4%-a pedig egyéb (főleg jiddis és héber) anyanyelvű volt. A vallás szerinti megoszlás a következő volt: római katolikus 6%, görög katolikus 61,9%, református 2,2%, evangélikus 0,2%, görögkeleti 17,2%, izraelita 12,1%.[8]

A létrejövő polgári közigazgatásnak egy sor égető feladatot kellett megoldania a frissen visszacsatolt hegyvidéken. Elsősorban megszervezték a közigazgatást,[9] majd a magyar jogrendszer fokozatos bevezetése következett, miközben a helyhatósági tisztviselők kinevezései, átvilágításai is zajlottak.[10] A három közigazgatási kirendeltség gazdasági helyzete sem volt valami rózsás. Hosszú ideje fékezte a szociális fejlődést az analfabetizmus, ami Kárpátalján közel négyszer olyan nagy volt, mint az első bécsi döntéssel visszatért felvidéki területeken. A foglalkoztatottságot tekintve a népesség 78,2%-a őstermelő volt, és csak 16% tartozott a bányászat, az ipar és a kereskedelem körébe. Az erdőkben bővelkedő országrész népességének foglalkozási megoszlása tehát erősen eltérő volt az egyre jobban iparosodó felvidéki területektől.[11] Ilyen „adottságokkal" a Kárpátaljai Kormányzói Biztosság gazdasági életének beindítása hamar, már a katonai közigazgatás alatt a figyelem középpontjába került a kedvezőtlen szociális viszonyok, főleg a hatalmas szegénység és nélkülözés miatt.

A második zsidótörvény és az iparrevízió Kárpátalján

A második zsidótörvény megszületésében kül- és belpolitikai okok egyaránt szerepet játszottak. Beterjesztésekor fontos érvként szolgált, hogy a Felvidék visszacsatolásával nőtt a zsidók száma az országban. Ugyanis az első bécsi döntés során visszakapott 12 400 km^2 határmenti sávon összesen 1 millió 100 ezer lakos élt, közülük mintegy 86% magyar. Viszont több városban is – Munkács, Ungvár, Kassa, Losonc, Léva – számottevő ortodox zsidó közösség élt.[12] Mire a törvényt a parlament 1939-ben elfogadta, Kárpátalja márciusi megszállásával az arányok tovább „romlottak", hiszen a közel 700 ezer ottani lakosból többen voltak zsidók, mint magyarok.[13]

A törvényjavaslatot 1938. december 23-án Imrédy Béla miniszterelnök terjesztette be.[14] 1939 januárjában a magyar parlament megkezdte a tárgyalását, és

7 *Magyar Statisztikai Zsebkönyv, 1939* … i. m. 312.
8 *A m. kir. kormány 1939. évi működéséről…* i.m. 79–80.
9 Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi részlege (továbbiakban: KTÁL) Az ungi közigazgatási kirendeltség vezetőjének iratai (továbbiakban Fond 42), op. 1., od. zb. 89., 2–4. p.
10 KTÁL Fond 42., op. 1., od. zb. 239., 12–16.
11 *A m. kir. kormány 1939. évi működéséről…* i. m. 80.
12 K. Farkas Claudia: *Jogok nélkül. A zsidó lét Magyarországon, 1920–1944.* Budapest, 2010, 160.
13 Ungváry Krisztián: *A Horthy-rendszer mérlege. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon 1919–1944.* Pécs–Budapest, 2012, 377.
14 Katzburg Nathaniel: *Zsidópolitika Magyarországon 1919–1943.* Budapest, 2002, 117.

ugyanezen év májusában el is fogadta. Az 1939. IV. tc. *A zsidók közéleti, gazdasági térfoglalásának korlátozásáról* címet viselte. Az értelmiségi pályákon a zsidók arányát a korábbi 20%-ról 6%-ra csökkentette. A zsidóságot „faj"-ként aposztrofálta, zsidónak tekintve mindenkit, akinek egyik szülője vagy két nagyszülője zsidó vallású volt. Korlátozta a választási jogosultsággal bíró zsidók körét, akadályozta a birtokképesség gyakorlását, a tőkével bírás lehetőségét, s a kedvezményezettek körét is szűkítette. Lényegében lehetővé tette a teljes vagyon-, állás- és jogfosztást ott és akkor, amikor azt a hatóságok jónak látták.[15] A második zsidótörvény hatásai a gazdaság és a társadalom minden szegmensében éreztették hatásukat.

A második zsidótörvény legnagyobb hatású következménye azonban a nyomában országszerte megkezdődő iparrevízió és földbirtokrendezés volt. A visszacsatolt Kárpátalján az iparrevízió kezdetét az 1940. május 14-én megjelent, 3380/1940. M. E. számú rendelet jelentette.[16] A rendelet alapján a kormányzói biztos 1941. március 31-ig az összes 8447 iparűzési engedélyt felülvizsgálta Kárpátalján.[17] A rendelet végrehajtása előtt a jogosítvány-tulajdonosok közül 6655 fő volt zsidó (78,8%), keresztény 1792 (21,2%). A revízió során az izraelita tulajdonú ipar- és kereskedő-jogosítványok 29%-át (1590 fő) hagyták meg. Az arányok ezután így alakultak: a 2992 iparos és kereskedő közül 1590 (53,3%) volt zsidó, 1402 pedig keresztény (46,7%).[18] A zsidó iparengedélyek visszavonása rendkívüli módon megnehezítette a lakosság ellátását, miközben zsidó iparosok és boltosok ezrei maradtak kenyérkereseti lehetőség nélkül.[19]

Annak érdekében, hogy az 1939-ben visszacsatolt Kárpátalja területén 1940-ben kezdődő iparrevízió folyamatát jobban megérthessük, tudnunk kell, hogy 1940-ig az első bécsi döntéssel visszacsatolt területeken milyen következményei is voltak az első zsidótörvényt követő iparrevíziónak.[20] Az iparrevízió felvidéki tapasztalatainak óriási szerepe volt ugyanis a 3380/1940. M. E. számú rendelet megalkotási folyamatában. A visszacsatolt Felvidék járásaiban már 1939 februárjában tudatták az iparengedéllyel rendelkezőkkel, hogy az „*ipart /kereskedést/ űzők*

---

15 A második zsidótörvényt feldolgozó szakirodalmi munkák: Karsai László: A magyarországi zsidótörvények és -rendeletek 1920–1944; *A Holokauszt Magyarországon európai perspektívában.* Szerk.: Molnár Judit. Budapest, 2005, 140–163.; Randolph L. Braham: *A népírtás politikája. A Holocaust Magyarországon*. I. kötet. Budapest, 1997, 144–151.; Erényi Tibor: Zsidók és a politikai élet Magyarországon 1919–1944. In: Püski Levente – Timár Lajos – Valuch Tibor: *Politika, gazdaság és társadalom a XX. századi magyar történelemben.* II. Debrecen, 2000, 91.; Ungváry: i. m. 375–387.; Ladányi Andor: A második zsidótörvény. *Századok*, 2013. 1424–1459.

16 Fedinec Csilla: *Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918–1944. Törvények, rendeletek, kisebbségi programok, nyilatkozatok.* Dunaszerdahely, 2001, 579.

17 *A kárpátaljai területen a kereskedelem és ipar nemzeti alapra helyezése.* Kiadta a Kárpátaljai Tudományos Társaság, Ungvár, 1941. 3. p.

18 Uo. 5–22.

19 Ormos Mária: *Egy magyar médiavezér, Kozma Miklós. – Pokoljárás a médiában és a politikában (1919–1941).* II. kötet. Budapest, 2000, 768.

20 Erről részletes leírás és elemzés a mai napig nem jelent meg.

iparjogosítványai, tekintet nélkül keltükre, 1939. évi július hó 1-én hatályukat vesztik."[21] A második zsidótörvény megszületését követően az 1938-ban visszakerült Beregszász, Ungvár és Munkács városok polgármesterei, valamint több vármegye főispánja, a Kereskedelmi Grémiumok vezetői, a Kereskedelmi Egyesületek elnökei levelek, emlékeztetők sokaságával árasztották el Teleki Pál miniszterelnök irodáját. Ezekben az iparrevízió káros következményeire figyelmeztettek: visszaeső gazdasági tevékenységet, adókieséseket, romló szociális ellátást vizionáltak.[22] Aggodalmuknak volt alapja, hiszen a hegyvidéki területtől eltérően, ahol „késlekedett" a második zsidótörvény gyakorlati alkalmazása, az első bécsi döntés nyomán visszakerült területeken már a második zsidótörvény végrehajtása is javában zajlott 1939 közepén. Ennek nyomán Beregszászban 1939. július végéig az iparűzők 17%-át, Ungváron 27%-át hagyták meg, Munkácson valamivel többet.[23]

A minisztertanács 1939 őszén látott hozzá a 3380/1940. M. E. számú rendelet tervezetének megalkotásához, amellyel a második zsidótörvény gyakorlati alkalmazásához kívánt jogi kereteket teremteni. A rendelettervezet elkészítéséhez az 1938–39-es felvidéki iparrevíziós tapasztalatokat is felhasználták. A rendelet megszületését már 1939 őszétől élénk egyeztetések és megbeszélések kísérték, ennek keretében alapos véleményezések láttak napvilágot, főként a Kereskedelmi és Közlekedésügyi, valamint az Iparügyi Minisztériumok részéről. 1939. december 18-án a minisztertanács – melynek ülésén jelen volt Pataky Tibor államtitkár és Perényi Zsigmond kormányzói biztos is – a Kárpátalján ipart űzők jogosítványaival kapcsolatban a következő elvi elhatározásokat fogadta el:

1. Az ipari és kereskedői jogosítványokat Kárpátalján is revízió alá kell venni.
2. A revízió egy erre a célra készített kérdőív adatai alapján fog történi.[24]

A rendelet-tervezetet az Igazságügyi Minisztérium dolgozta át, és az Iparügyi, valamint a Kereskedelem- és Közlekedésügyi Minisztérium véleményét is kikérte. Az ezzel kapcsolatos levelezések 1940. február elejéig elhúzódtak. 1940. február elején Varga József kereskedelem- és közlekedésügyi, valamint iparügyi miniszter alapos véleményezéssel látta el a tervezetet. Ebben többek között kifogásolta, hogy az ipar-

21 KTÁL Fond 1534., op. 1., od. zb. 4., 38.

22 Munkács városában, ahol az 1939. szeptember 27-én kelt levelében a Munkácsi Kereskedelmi Kör így érvelt az iparrevízió végrehajtása ellen a miniszterelnöknél: „*Ha egy néhány száz, vagy ezer iparjogot egyszerre elvonnunk, azok pótlására azon nyomban új igénylők nem támadnak, évtizedekig, talán évszázad generációja szükséges, amely az üresen maradt polcokat betöltse.*" Lásd bővebben Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár (továbbiakban: MNL OL) Miniszterelnökség, Nemzeti és Kisebbségi Osztály iratai (továbbiakban K 28), 104. tét., 1939-L-18157., 13. A beregszászi Kereskedelmi Egyesület is levélben figyelmeztette a miniszterelnököt az iparrevízió veszélyeire. „*A kérdés másirányú megítélése nem csak a magyar közgazdaság rendkívüli károsodásával járna, hanem ennek nyomán a dolgozó és kereskedő adóalanyok helyébe sok-sok ezer közellátásra utalt kereskedő és munkáscsalád terhelné meg a városok és községek háztartását, amelyek költségvetési, egyensúlyi helyzete a tömeges iparleállítás folytán e nélkül is megrendülne.*" Lásd bővebben. MNL OL K 28., 104. tét., 1939-L-18157., 18.

23 MNL OL K28 104. tét. 1939-L-18989. 2.

24 MNL OL K28 104. tét. 1940-P-15190. 38.

engedélyek felülvizsgálatának ideje alatt a kereskedők tovább folytathatják tevékenységüket, ő ezt beszüntette volna. De kevésnek tartotta a felülvizsgálatra szánt időt is, ami 1941. február 15-ig volt előirányozva. Kérte, hogy miközben az iparrevízió keretei között a magyar állam megerősíti a „keresztény ipar" alapjait Kárpátalján, ezzel párhuzamosan biztosítsa a keresztény iparosok utánpótlását is. Kritizálta a keresztény kereskedők letelepítésével kapcsolatos tervezet részleteit, amellyel kapcsolatban jogos aggályait így fejezte ki: „*Kárpátalján kereskedelmi vagy ipari üzlet nyitására megbízhatóság, rátermettség és képzettség szempontjából alkalmas személy rendkívül ritka és az említett célra felhasználható tőke pedig ugyszólván nincs.*"[25]

Joggal merül fel a kérdés: honnan voltak naprakész értesülései Varga József miniszternek a kárpátaljai ipar és kereskedelem helyzetéről? Honnan szerezte az érveléséhez szükséges reális számadatokat? A válasz: a Kárpátalja ipari és kereskedelmi helyzetének feltérképezésére irányuló *állapotfelmérés(ek)ből*.

Az iparigazolványok felülvizsgálatát szorgalmazó rendelettervezet előkészítésének fázisában, 1940. január 8-án Varga József átiratot intézett a miniszterelnökséghez, amelyben közölte, hogy 1939. október 5–24. között Kárpátalján (az 1939-ben visszacsatolt területen) statisztikai adatgyűjtést, állapotfelmérést végzett saját hatáskörben a terület ipari és kereskedelmi viszonyairól. Ennek eredményeit a felmérést végző Hídvégi Ervin miniszteri tanácsos október 28-ra összesítette. Ezt az összesítést küldte meg 1940. január 8-án Varga József a miniszterelnökségnek tájékoztatás, illetve állításainak alátámasztása végett.[26] A felmérés számadatai az iparrevízió folyamatában általánosan elfogadott viszonyítási ponttá váltak.

Azonban készült egy másik, jóval korábbi felmérés is Kárpátalja 1939-es kereskedelmi és ipari helyzetről. Ezt 1939 augusztusában készítette Sikorszky István iparügyi és Fülep Jenő György kereskedelmi szakelőadó.[27] Míg az ún. Hídvégi-felmérés eredményei hamar elterjedtek, viszonyítási mértékül szolgálva a kárpátaljai iparrevízióban, addig a Sikorszky-Fülep-féle felmérés feltehetőleg nem épült be az előkészítési folyamatba. Sőt, mindeddig információkkal sem rendelkeztünk a létezéséről, miközben az ipar és kereskedelem állapotának árnyalására a Hídvégi-felmérésnél sokkal pontosabb adatsorokat tartalmazott.

Minisztériumi állapotfelmérések a Kárpátaljai Kormányzói Biztosság területén. Az állapotfelmérések funkciója az iparrevízióban

1939. augusztus elején Sikorszky István és Fülep Jenő György, a Kárpátaljai Kormányzói Biztossághoz Ungvárra kirendelt kereskedelmi és iparügyi szakelőadók a községek vezetői által közölt adatok alapján, járási bontásban szerkesztett

25 Uo. 44.

26 *A Kereskedelmi és Közlekedésügyi Miniszter 930/1940. számú átirata a miniszterelnöknek a kárpátaljai iparjogosítványok felülvizsgálata tárgyában.* MNL OL K 28 104. tét. 1940-P-15190. 48.

27 A továbbiakban: Sikorszky-Fülep állapotfelmérés/kimutatás.

kimutatást készítettek az ungi, beregi és máramarosi közigazgatási kirendeltségek ipari és kereskedelmi helyzetéről, a keresztények és zsidók arányának feltüntetésével. A részletes kimutatás minden járásra vonatkozóan közölte az egyes iparágak és kereskedési formák esetében a keresztények és zsidók pontos számát is. Az adatgyűjtést követő összesítés 1940. március 6-án készült el, tehát sokkal később, mint a Hídvégi-felmérés, amely már 1939. október végén Varga József miniszter kezében volt. Akár ez is oka lehetett annak, hogy a miniszter a Hídvégi-, nem pedig a Sikorszky-Fülep-féle felmérést vette a rendelettervezet véleményezésében viszonyítási mércének.

Míg a Sikorszky-Fülep-féle kimutatás keletkezésének körülményeiről töredezett információkkal rendelkezünk, addig a Hídvégi-felmérés létrejötte és keletkezése jól árnyalható a levéltári iratok segítségével.[28] Varga József miniszter megbízásából bizottság[29] érkezett Bereg és Ugocsa vármegyékbe és Kárpátaljára, a terület gazdasági kérdéseinek tanulmányozása céljából. A bizottság feladata kettős volt: egyrészt meg kellett vizsgálnia, okozott-e fennakadást a Felvidéken végrehajtott iparigazolvány-felülvizsgálat Ung vármegye valamint Bereg és Ugocsa k. e. e. vármegyék áruellátásában; másrészt pedig tájékozódnia kellett Kárpátalja kereskedelmi és ipari helyzetéről az iparjogosítványok revíziója előtt.[30] A Hídvégi-vezette bizottság fő- és alispánokkal, a közigazgatási kirendeltségek vezetőivel, valamint iparkamarai tagokkal, egy-két esetben községi vezetőkkel találkozott,[31] s ezt követően készítette el jelentését igen rövid, mindössze négy nap leforgása alatt.[32]

A két felmérés számos ponton különbözik egymástól:

---

28 A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára K 28. fondjának iratai között fennmaradt Hídvégi Ervin beszámoló jelentése az 1939. október 5–24. között végzett állapotfelmérésükről. MNL OL K 28 104. tét. 1940-P-15190. 59–80.

29 A bizottság tagjai: Hidvégi Ervin, a Kereskedelmi és Közlekedésügyi Minisztérium titkára, Fülöp Kálmán segédtitkár, Nagy Imre, az Iparügyi Minisztérium osztálytanácsosa, valamint a kereskedelmi hivatal részéről Petőházi Sándor előadó.

30 A Hídvégi-felmérésnek az 1939 márciusában visszacsatolt Kárpátalja területére vonatkozó részével foglalkozom a továbbiakban. MNL OL K 28 104. tét. 1940-P-15190. 59.

31 Ezzel szemben a Sikorszky-Fülep-kimutatás csak és kimondottan a községi bírók, polgármesterek jelenéseire támaszkodott.

32 Hídvégi Ervin több olyan szempontot is ajánl a beszámolójában, amelyeket az iparrevízió végrehajtásakor szem előtt kell tartani véleménye szerint. Ezek közül a legfontosabbak: minden zsidó iparengedélyét nem lehet megszüntetni, mert összeomlik a közellátás Kárpátalján; a tőkehiány, a lakosság nagyfokú szegénysége, valamint az üzlethelyiségek hiánya miatt nem sok remény van a keresztény kereskedők letelepítéséhez; javasolta, hogy minden kereskedő és iparos, aki engedélyét 1939. március előtt kapta, adjon be felülvizsgálati kérvényt; szorgalmazta az iparrevízió gyors lefolyását és a keresztény egzisztencia állami támogatását; javasolta, hogy mivel kevés a keresztény iparos és kereskedő, velük szemben enyhébb feltételeket kell támasztani; a fogyasztási szövetkezetekkel kapcsolatban megemlítette a *Hangya* elleni lakossági panaszokat, miszerint gyakran erőszakosan terjeszkedik, akár 30%-kal is drágábban forgalmazza az árut. MNL OL K 28 104. tét., 1940-P-15190., 70–80.

1. táblázat.
A két állapotfelmérés összehasonlításából következő eltérések Kárpátalján

	Sikorszky-Fülep-kimutatásban	**Hídvégi-felmérésben**	**Különbségek, eltérések**
Kereskedők és iparosok száma összesen	8024	8762	738
Zsidók aránya a kereskedelemben	78%	81,7%	3,7%
Zsidók aránya az iparosok körében	52%	53,7%	1,7%
Zsidó kereskedők/iparosok száma az ungi közigazgatási kirendeltség területén	661/234	656/248	5/14
Zsidó kereskedők/iparosok száma a beregi közigazgatási kirendeltség területén	838/392	864/420	26/28
Zsidó kereskedők/iparosok száma a máramarosi közigazgatási kirendeltség területén	2396/1065	2743/1238	347/173

1939. október 24-én Hidvégi Ervin és az általa vezetett bizottság felkereste Ungváron Fülep Jenő Györgyöt, aki ekkor már a Földművelésügyi Minisztérium ungvári kirendeltségéhez beosztott kereskedelmi és közlekedésügyi tanácsos volt. A megbeszélésről Hídvégi sajnos nem készített részletes feljegyzést, pusztán azt jegyezte meg, hogy Fülep „szuperrevizióval" kapcsolatos elképzelésével nem ért egyet, hisz akkor Kárpátalján összeomlana a közellátás.[33]

Annak ellenére, hogy az iparrevizió végrehajtásához a Hidvégi-felmérés számadatai szolgáltak alapul, a Sikorszky-Fülep felmérés is roppant fontos forrásnak számít: egyrészt az iparrevizió előtti állapotokról nyújt képet, másrészt viszont a csehszlovák korszak ipari és kereskedelmi szerveződésébe is bepillantást kapunk általa. A felmérés igazi értéke a strukturáltságában rejlik. Hisz a Sikorszky-Fülep szerzőpáros alaposabb felmérést készített, mint Hídvégiék, kimutatásukat az ungvári szakértők nagy részletességgel állították elő. Egy-egy közigazgatási kirendeltség esetében a járási adatsorok a kereskedők és iparosok pontos számát, azon belül a keresztények és zsidók arányát is közölték.

[33] Uo. 77.

2. táblázat.
Adatsor-részlet a Sikorszky-Fülep-felmérésből az ungi közigazgatási kirendeltség nagybereznai járásáról

Ungi közigazgatási kirendeltség kereskedőiről								
	Korcsma, vendéglő		Vegyes kereskedés		Termény kereskedés		Állatkereskedő	
	k.	zs.	k.	zs.	k.	zs.	k.	zs.
Nagybereznai járás	44	69	21	102	1	5	–	12
	Rőfös, ruha kereskedő		Vaskereskedő		Fakereskedő		Szálloda	
	k.	zs.	k.	zs.	k.	zs.	k.	zs.
Nagybereznai járás	2	15	–	5	–	10	–	1

3. táblázat.
A Hídvégi-felmérés eredménye az ungi közigazgatási kirendeltség nagybereznai járásából

Ungi közigazgatási kirendeltség kereskedőiről		
	Kereskedő	
	keresztény	zsidó
Nagybereznai járás	58	253

A továbbiakban Kárpátalja ipari és kereskedelmi viszonyait vázolom, a Sikorszky-Fülep-felmérés részletes bemutatásával.

A Sikorszky-Fülep-felmérés elemzése

Kereskedelemi viszonyok a Kárpátaljai Kormányzói Biztosság területén 1939-ben

Az összesítő jelentés első része a három közigazgatási kirendeltség területén a *kereskedelem* szereplőinek megoszlásáról tartalmaz információkat járási bontásban, illetve a keresztény és a zsidó tulajdonosok feltüntetésével. Az ungi, beregi és máramarosi közigazgatási kirendeltségek községeiből beérkező jelentések alapján az 1939. augusztusi állapot szerint a régióban összesen 4904 kereskedő működött. A lakosság számához képest a terület ilyen szempontból elmaradott volt, hiszen a

három közigazgatási kirendeltség területének 1000 lakosára alig több mint 7 kereskedés jutott, ami összehasonlítva Budapest hasonló értékével (49 kereskedés),[34] közel hétszer kevesebb kereskedést jelentett.

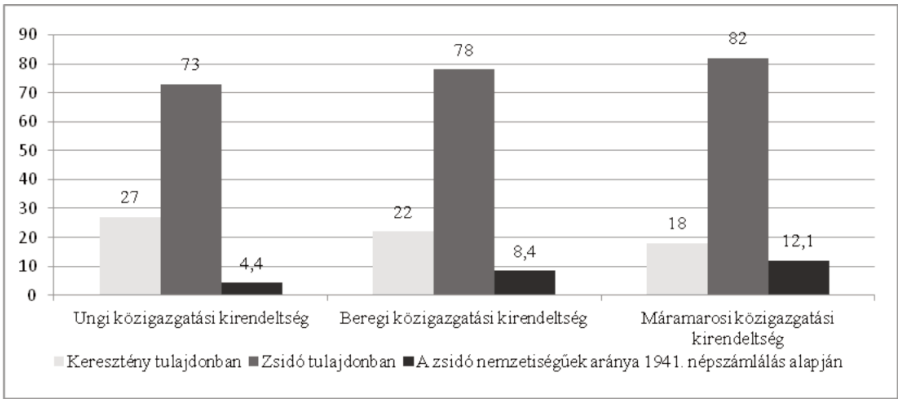

1. ábra. A kereskedők megoszlása Kárpátalján 1939 augusztusában a tulajdonos nemzetisége szerinti (%-ban)

A kereskedések térben egyenlőtlenül oszlottak el a három kirendeltség között, ennek okát nyilván a gazdasági élet szerveződésében kell keresnünk. A legkevesebb kereskedés, 903 (18,4%) az ungi közigazgatási kirendeltség, 1076 (21,9%) a beregi közigazgatási kirendeltség, míg a legtöbb: 2925 (59,7%) a máramarosi közigazgatási kirendeltség területén működött.

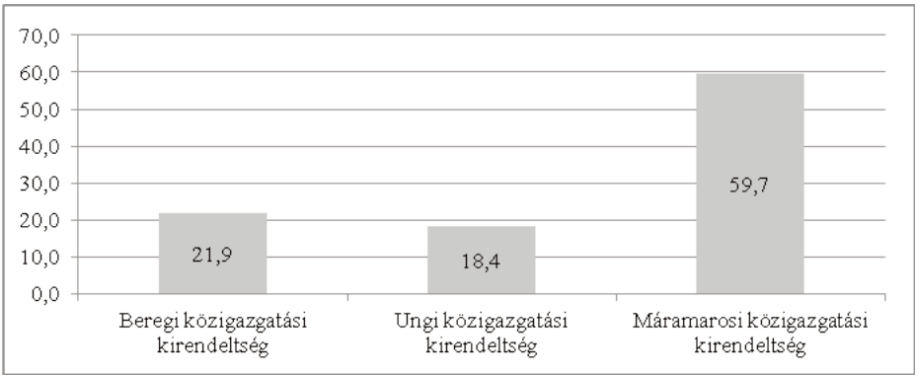

2. ábra. A kereskedések megoszlása a közigazgatási kirendeltségek között %-ban

Még jobban látható a kereskedések egyenlőtlen térbeli eloszlása, ha megnézzük azok elterjedését a három közigazgatási kirendeltség 12 járása és három szolgabírói kirendeltsége között. Mind a 12 járásban és mindhárom szolgabírói kirendeltségben működött kocsma és vendéglő, akárcsak vegyeskereskedés és ruhabolt.

34 *Budapest Székesfőváros statisztikai zsebkönyve 1941*. Szerk. Illyefalvy Lajos. Budapest, 1941, 63.

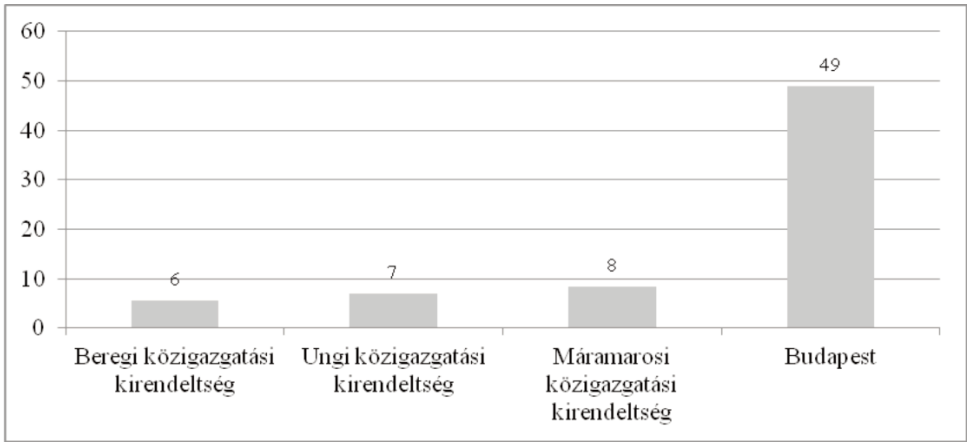

3. ábra. Az 1000 főre jutó kereskedések száma a közigazgatási kirendeltségekben és Budapesten 1939-ben

A zsidó kereskedők arányát a keresztényekhez képest abszolút fölény jellemezte. A Kárpátaljai Kormányzói Biztosság területén a zsidó kereskedők aránya átlagosan három és félszer volt nagyobb, mint a keresztény kereskedőké. A beregi közigazgatási kirendeltségben három és félszer, az ungiban 2,7-szer, míg a máramarosiban négy és félszer volt több a zsidó, mint a keresztény kereskedő. Érdekes megnézni, hogy milyen volt a keresztény és zsidó kereskedők egymáshoz viszonyított aránya a három közigazgatási kirendeltség területén a kereskedések típusain belül. A következő kategóriákkal találkozunk: kocsma és vendéglő, vegyeskereskedés, terménykereskedés, állatkereskedés, rőfös (szabó) ruhakereskedő, vaskereskedés, fakereskedés, szálloda, ezenkívül pedig lehetőség volt arra, hogy külön oszlopban „egyéb" kategóriát is feltüntessenek.[35] Sajnos a statisztikai adatsor nem közöl részletes információkat arra vonatkozóan, hogy a kereskedések milyen forgalommal rendelkeztek, hány személyt foglalkoztattak.

A három közigazgatási kirendeltség területén működő összes kereskedés több mint 50%-át a vegyeskereskedések tették ki, míg 22,6%-át a kocsmák és vendéglők. A harmadik legelterjedtebb kereskedési vállalkozásforma a rőfös (szabó) ruhakereskedés (6,1%) volt, majd pedig a termény- (2,7%), valamint a fa- (1,7%) és az állatkereskedések (1,6 %).

Meglepő, hogy a három kirendeltség területén mindössze 12 *szálloda* működött 1939 közepén, ami az összes kereskedés mindössze 0,2%-át tette ki. Ebből kilenc a máramarosi közigazgatási kirendeltség területén, három pedig az ungi közigazgatási kirendeltség területén volt. Ez a 12 szálloda elégítette ki a Kárpátaljára irányuló

35 KTÁL A máramarosi közigazgatási kirendeltség vezetőjének iratai (továbbiakban: Fond 162), op. 3., od. zb. 642., 1.

megélénkülő idegenforgalmat, amely 1939-ben jelentős számú turistát vont el a Balaton melletti üdülőktől.[36]

Mivel a három közigazgatási kirendeltség területét többségében erdők borították, az intenzív *fakereskedéseknek* nagy szerepük volt, és ezek jelentősége a háború előrehaladtával csak tovább növekedett. 1939 augusztusában a három közigazgatási kirendeltség területén összesen 85 fakereskedés működött, ami az összes kereskedés 1,7%-át tette ki. A fakereskedések 21,3%-a az ungi közigazgatási kirendeltség, 31,7%-a a beregi közigazgatási kirendeltség, 47%-a pedig a máramarosi közigazgatási kirendeltség területén működött.

A *vaskereskedés* 1939 augusztusában nem számított elterjedt foglalkozásnak a három közigazgatási kirendeltség területén. A 12 járásnak és három szolgabírói kirendeltségnek is mindössze felében lehetett csak ezen ágazat üzleteivel találkozni. A beregi közigazgatási kirendeltségben működött a vaskereskedések 31%-a, míg az ungiban 45, a máramarosiban pedig 22,7%-a. Érdekes, hogy a vaskereskedések 22%-át a nagybereznai járásban működtették. A kereskedelmi ágazatok között egyedüliként ennek a megszervezésében és működtetésében kizárólag zsidó vállalkozók vettek részt.

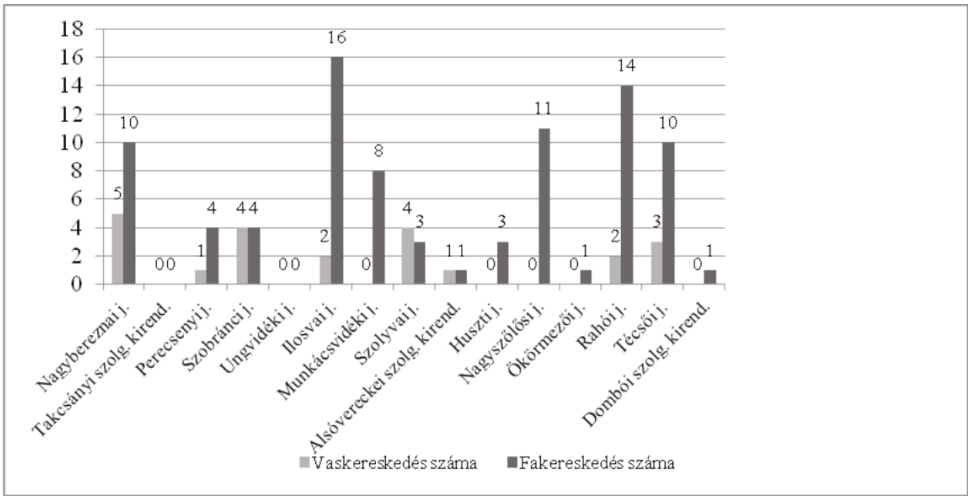

4. ábra. A vas- és fakereskedések száma a közigazgatási kirendeltségek járásaiban

A *rőfös ruhakereskedések* a mindennapi élet fontos és meghatározó részét képezték. Különösen a hegyvidéki területek hétköznapi életében volt ez igaz, ahol sok esetben egyedül ezek a gyakran szabászattal is foglalkozó boltok töltötték be a legújabb divatirányzat közvetítőjének szerepét. Fontosságukat az is jól bizonyítja,

[36] Hollóssy István: A Magyar Idegenforgalmi Hivatal 1939. évi tevékenysége. *Közgazdasági Szemle*, 1940. 4–5. sz. 296.

hogy a három közigazgatási kirendeltség minden járásában működött ilyen kereskedés. A kelmék, selymek és textiláruk forgalmazásával foglalkozó egységek az összes kereskedés 6,1%-át tették ki Kárpátalján, amivel a negyedik legnépesebb kereskedelmi vállalkozási típusnak számítottak. Ezzel szemben nagyon egyenlőtlenül oszlott meg a közigazgatási kirendeltségek, valamint a járások, szolgabírói kirendeltségek közötti aránya. A ruhakereskedések 13%-a az ungi, 20%-a a beregi, 65%-a pedig a máramarosi közigazgatási kirendeltség területén működött.

A mezőgazdasági életben hangsúlyos szerepe volt *a termény- és állatkereskedésnek,* mivel a kirendeltségek többségében nem volt elegendő takarmány az intenzív állattartáshoz. Egyes növényfajták termésátlaga itt messze alacsonyabbak volt, mint az Alföldön, a hegyvidéki területen pedig még a ráfordított költségek sem térültek meg a silány termésből. Ez befolyásolta az állatkereskedést is, ami kezdetleges szinten zajlott.[37] Termény- és állatkereskedéssel a kereskedők 4,3%-a foglalkozott. Ez a fajta kereskedés is roppant aránytalanul oszlott meg Kárpátalja területén. Az összesen 137 terménykereskedésből 11 a beregi, 17 az ungi, míg 109 a máramarosi közigazgatási kirendeltségben bonyolította a terménycserét. Az állatkereskedés terén arányosabb volt az eloszlás. A 83 állatkereskedő vállalkozásból 29 az ungi, 15 a beregi és 42 a máramarosi közigazgatási kirendeltségben működött.

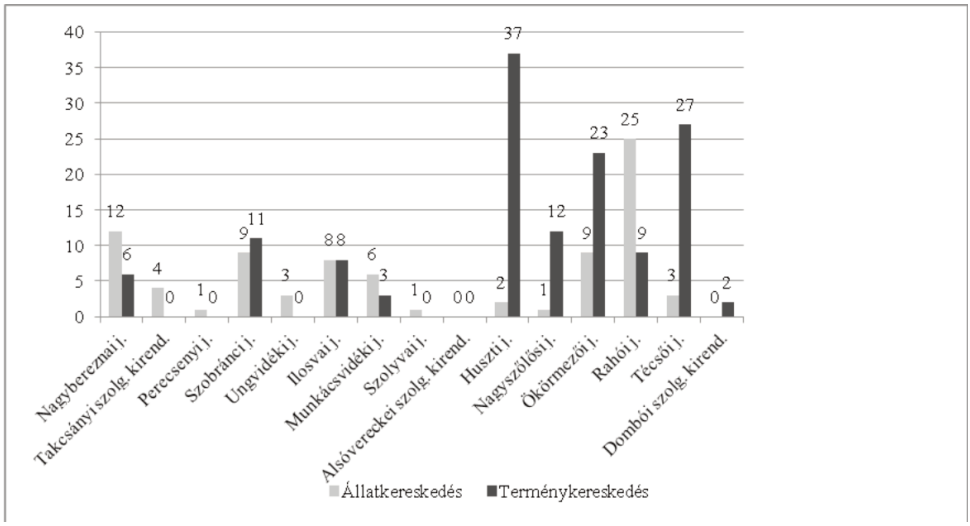

5. ábra. Az állat- és terménykereskedők száma a közigazgatási kirendeltségek járásaiban

[37] Gyurits Gyula: *Jelentés az ungi közigazgatási kirendeltség területén a közigazgatás megszervezéséről és működéséről 1939. év végéig.* Hivatalos beszámoló. 25–33. p. A máramarosi közigazgatási kirendeltség vezetőjének iratai (továbbiakban KTÁL 127), op. 1., od. zb. 43., 25–33.

A mindennapi életre a legnagyobb hatással az alapvető élelmiszereket, gyümölcsöt és zöldségféleségeket, ipari termékeket, szappant, petróleumot, sót árusító *vegyeskereskedések* voltak.

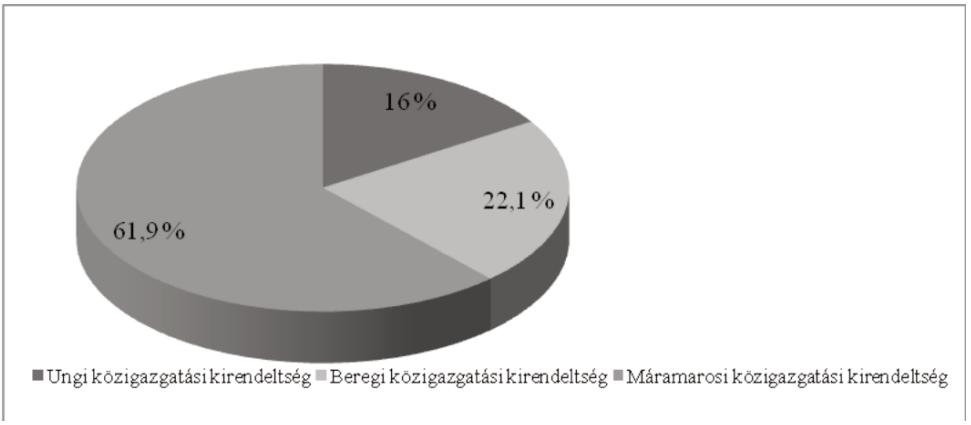

6. ábra. A vegyeskereskedések megoszlása a három közigazgatási kirendeltség között 1939 augusztusában

Jelentőségüket mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a 2458 vegyeskereskedés az összes kereskedés 50,1%-át tette ki.

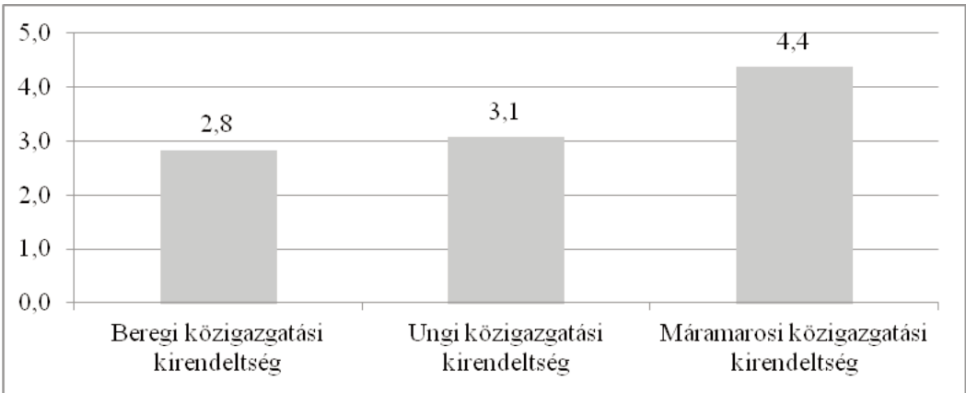

7. ábra. Az 1000 főre jutó vegyeskereskedések száma 1939-ben

A legtöbb vegyeskereskedés közel 62%-a a máramarosi közigazgatási kirendeltségben működött. Számszerűleg a legtöbb vegyeskereskedéssel az oda tartozó técsői járás rendelkezett, 332-vel (13,5%).

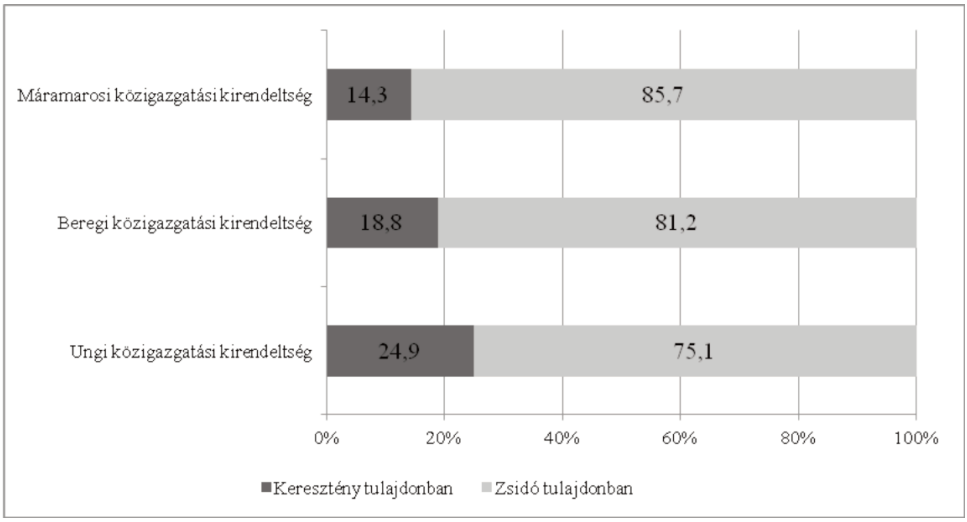

8. ábra. A keresztény és zsidó nemzetiségű lakosok tulajdonában lévő vegyeskereskedések aránya a közigazgatási kirendeltségekben

Végül lássuk a *kocsmákat és a vendéglőket*. Az itt dolgozó kereskedők a három kirendeltség kereskedéseinek 22,6%-át tették ki. Összesen 1111 kocsma és vendéglő volt: az ungi közigazgatási kirendeltség területén 312, a beregiben 274, míg a máramarosiban 526. Toronymagasan a legtöbb kocsmával a huszti járás büszkélkedhetett (144-el, ami 12,9%), míg a legkevesebbel, 14-el a takcsányi szolgabírói kirendeltség. A huszti járás fölénye azonban viszonylagos volt. Bár számszerűleg valóban ebben a járásban működött a legtöbb kocsma, a járások lakosságszámához viszonyítva ez csak az ötödik helyre volt elég. Az 1000 lakosra jutó kocsmák szempontjából a szobránci járás emelkedett ki toronymagasan, ahol 3,1 kocsma jutott 1000 főre. Az 1000 lakosra jutó legkevesebb kocsma a szolyvai járásban volt, ahol ez az érték 0,9-et tett ki.

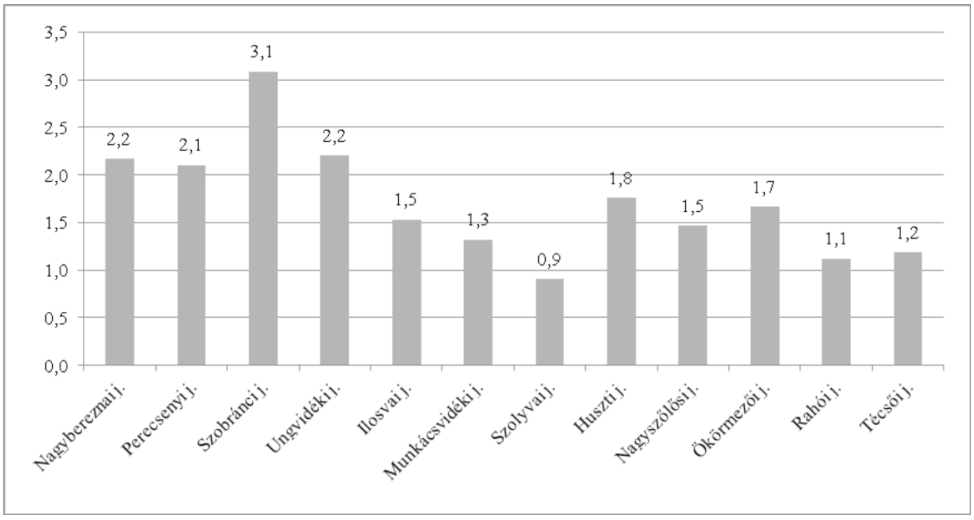

9. ábra. Az 1000 lakosra jutó kocsmák száma a három közigazgatási kirendeltség járásaiban

Kárpátalján összesen 4904 kereskedés működött 1939 augusztusában. A kereskedők 78%-a zsidó (3895), 22%-a keresztény (1009) származású volt. A zsidó kereskedők tehát túlnyomó többségben voltak.

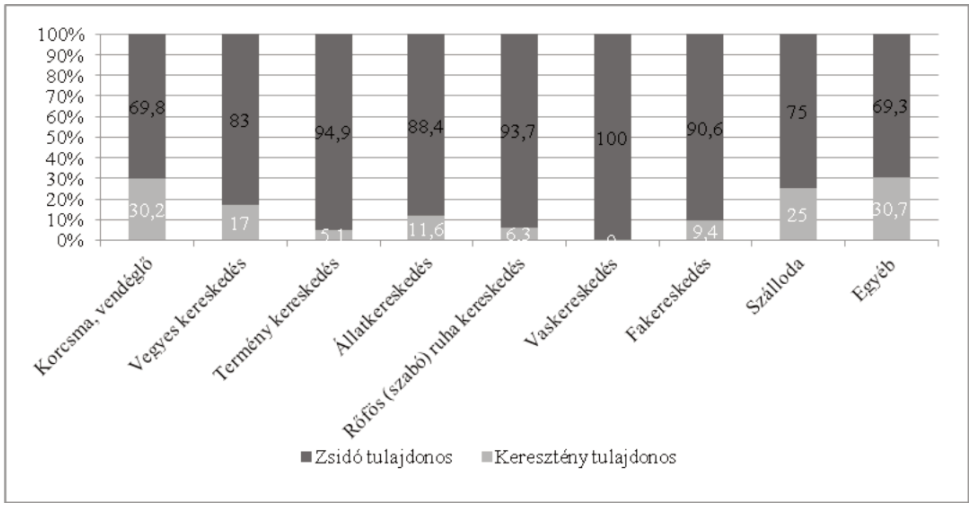

10. ábra. A keresztény és zsidó származású kereskedők aránya egyes ágazatokban a Kárpátaljai Kormányzói Biztosság területén 1939-ben (%-ban)

Az ipar állapota a Kárpátaljai Kormányzói Biztosság területén 1939-ben

Az állapotfelmérés másik részét a Kárpátalja területén működő iparosokról készített összesítés képezte. A következő kategóriákat vették számba:

- kovács, lakatos, bádogos;
- asztalos, ács, kádár, bognár;
- lábbelikészítő;
- szabó, szűcs;
- kőműves, szobafestő;
- molnár;
- mészáros, hentes;
- pék, cukrász;
- egyéb.

Az összesítő kimutatás alapján 1939 augusztusában a három közigazgatási kirendeltség területén összesen 3120 iparos tevékenykedett. Ez 4,6 iparost jelentett 1000 lakosra számítva, míg ugyanez az arány Budapest esetében 1939-ben 77 volt, 16,7-szer több, ami a terület fejletlenségéről árulkodik.[38]

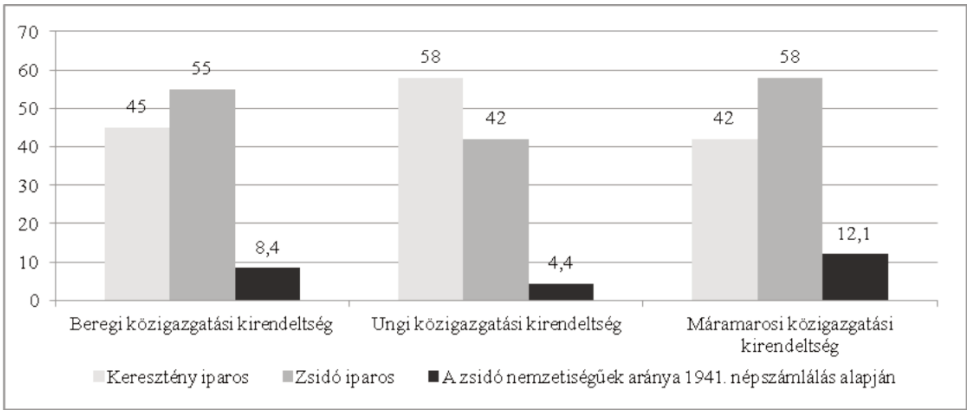

11. ábra. A keresztény és zsidó nemzetiségű iparosok aránya a közigazgatási kirendeltségek területén 1939 augusztusában (%-ban)

Az iparosok száma, a kereskedőkéhez hasonlóan, roppant egyenlőtlenül oszlott meg a három hegyvidéki kirendeltség között. Az iparosok több mint 50%-a (1845) a máramarosi, 17,9%-a (557) az ungi, míg 23%-a (718) a beregi közigazgatási kirendeltségre jutott. Ezzel szemben viszont, ha ezt a kirendeltségek lakosságszámához viszonyítjuk, érdekes következtetéseket vonhatunk le. A máramarosi közigazgatási kirendeltség területén minden 1000 lakosra 5,3, a beregiben 3,7, míg az ungiban 4,3 iparos jutott, ami a lakosság jó ellátottságáról tanúskodik ilyen szempontból.

38 Illyefalvy Lajos: *Budapest Székesfőváros statisztikai zsebkönyve, 1941*. Budapest, 1941, 227.

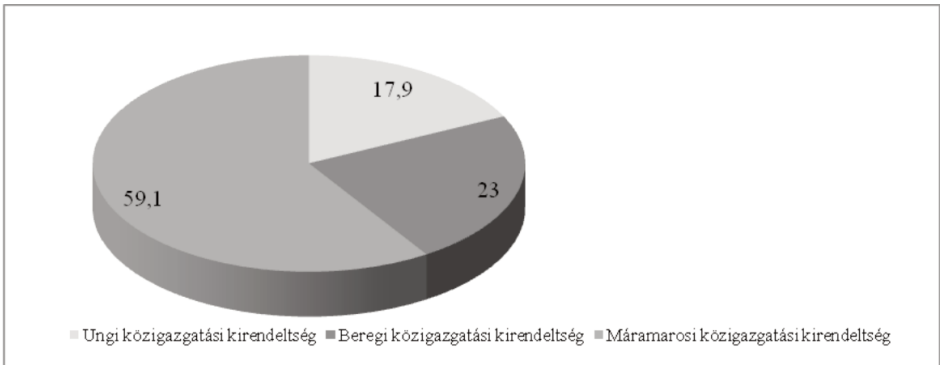

12. ábra. Az iparosok megoszlása a három közigazgatási kirendeltség között (%-ban)

A legtöbb iparos a máramarosi közigazgatási kirendeltség területén működött. Ötszázan közülük a huszti járásban tevékenykedtek, míg a legkevesebben, 19-en, a takcsányi szolgabírói kirendeltségben.

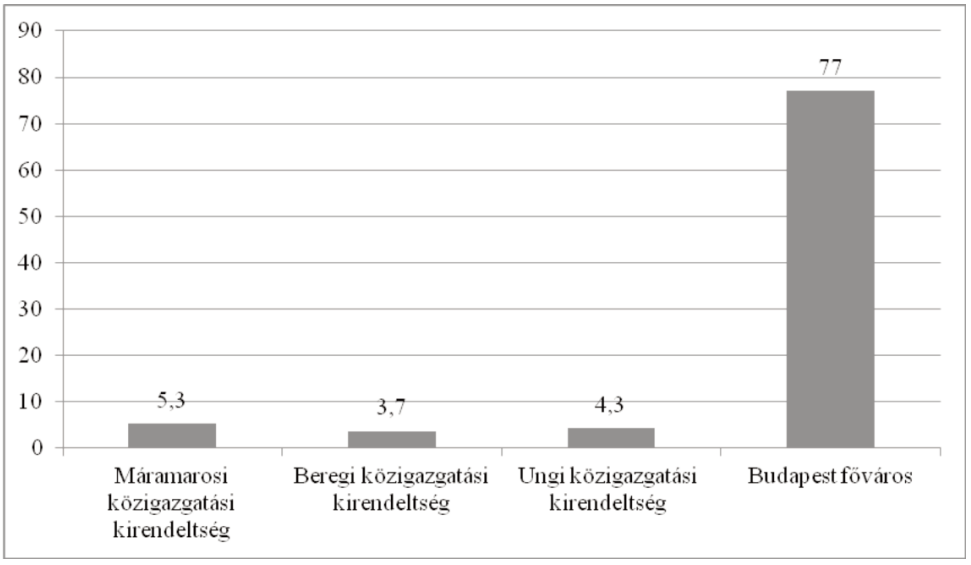

13. ábra. Az 1000 főre jutó iparosok száma a közigazgatási kirendeltségekben és Budapest fővárosban 1939-ben

Minden járásban tevékenykedett kovács, lakatos, bádogos, valamint lábbelikészítő, illetve szabó és szűcs. Nyílván a bő faellátásnak tudható be, de a 12 járás és három szolgabírói kirendeltség 93,3%-ában volt asztalos, ács, kádár és bodnár. Kőműves és szobafestő 73,3, míg molnár és hentes 86,6%-ukban.

A Kárpátaljai Kormányzói Biztosság területén az állapotfelmérés pillanatában az iparosok 52%-a zsidó, 48%-a keresztény származású volt. Hasonló arány figyelhető meg a három közigazgatási kirendeltség bontásában is. A keresztény-zsidó

arány az iparosok körében a beregi közigazgatási kirendeltségben 45-55 volt, az ungiban 58-42, míg a máramarosiban ugyanez az arány 42-58 volt.

A három közigazgatási kirendeltség területén működő iparosok 15,8%-a (496) asztalos, ács, kádár, bognár volt, megegyező arányban a lábbelikészítőkel. Őket követték a kovácsok, lakatosok, bádogosok 12,5%-al (393). Tőlük nem sokkal lemaradva következtek a szabók és szűcsök, akik együttesen 10,9%-át (342) tették ki az iparosoknak. A többi kategória képviselői 10% alatt maradtak.

A három közigazgatási kirendeltség közül a *kovács, lakatos, bádogos* iparral foglalkozók 45%-a a máramarosi közigazgatási kirendeltség területén működött (178). Fontosságukat jelzi, hogy kisebb-nagyobb mértékben mind a 15 járásban jelen voltak. Számszerűleg a legtöbben az ungi kirendeltség munkácsvidéki járásában (47), míg a legkevesebben a takcsányi szolgabírói kirendeltség területén működtek (5).

Az *asztalosok. ácsok, kádárok és bognárok* tették ki az iparosok 15,8%-át (496). A három kirendeltség közötti eloszlásuk jelentős aránytalanságot mutatott. 62%-uk a máramarosi kirendeltség, 21%-uk a beregi, 16,7%-uk az ungi kirendeltség területén fejtett ki tevékenységet. A legtöbb fafeldolgozó iparos (17%) a huszti járásban összpontosult, míg a takcsányi szolgabírói kirendeltségben senki nem űzte ezt a foglalkozást.

A fafeldolgozó ágazat művelőivel megegyező számban voltak a *lábbelikészítők* is, akik az iparosok szintén 15,8%-át tették ki (496). A lábbelikészítők megoszlása a három kirendeltség között hasonlóságot mutatott az asztalosok, ácsok, kádárok és bognárok megoszlásával. A lábbelikészítők 17,5%-a az ungi, 25,8%-a a beregi, és 56,7%-a a máramarosi kirendeltség területén tevékenykedett. A lábbelikészítő iparosok 17,5%-a (87) a huszti járásban működött, míg a legkevesebben a perecsenyi járásban és a takcsányi szolgabírói kirendeltségben voltak (4-4).

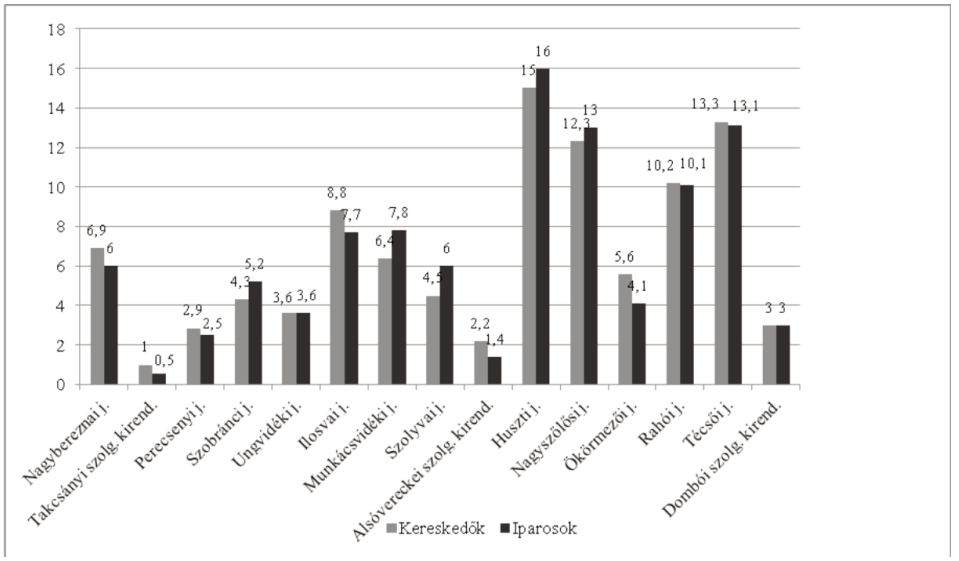

14. ábra. A kereskedők és iparosok megoszlása a közigazgatási kirendeltségek járásai között (%-ban)

A *szabó- és szűcsmesterségeket* űzők a visszacsatolt kárpátaljai hegyvidék iparosainak 10,9%-át tették ki (342). A többi iparoshoz hasonlóan, a szabók és szűcsök többsége (63,1%) a máramarosi, 24,6% a beregi, míg 12,3% az ungi közigazgatási kirendeltség területén működött. Minden járásban jelen voltak: a legtöbben, 98-an a huszti járásban, míg a legkevesebben a takcsányi szolgabírói kirendeltség területén tevékenykedtek, mindössze ketten.

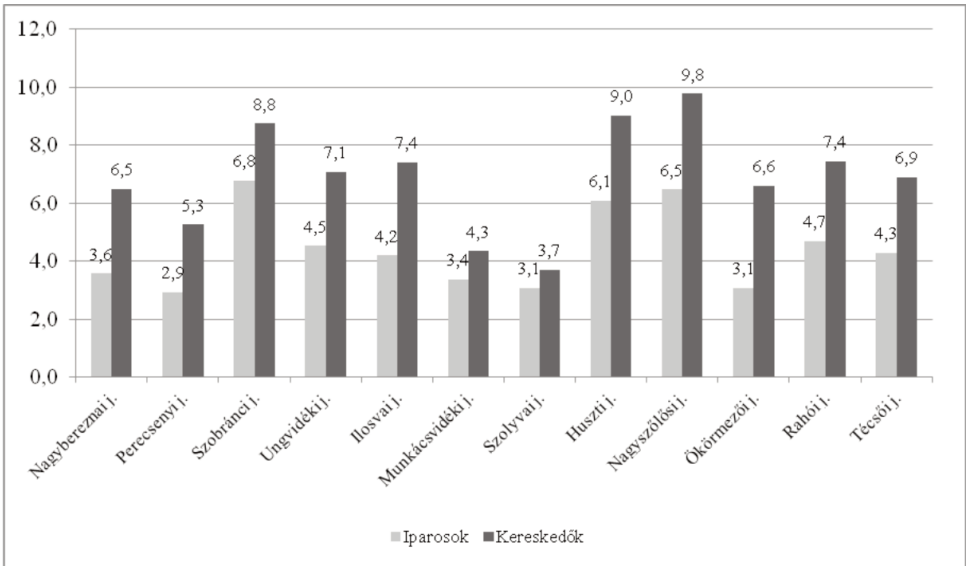

15. ábra. Az 1000 lakosra jutó kereskedők és iparosok száma a három közigazgatási kirendeltség járásaiban

A *kőművesek, szobafestők* mindössze 3,4%-át tették ki az iparosoknak, összesen 108-an voltak. Az ungi közigazgatási kirendeltség területén tevékenykedett 26%-uk, a beregiben 18,5%-uk, míg a máramarosiban 55,5%-uk. Négy járásban egyáltalán nem művelték e két szakmát. A legtöbb kőműves és szobafestő, szám szerint 29, a nagyszőlősi járásban működött.

A *molnárok* szerepe a lakosság élelmezése terén kulcsfontosságú volt. 1939 augusztusában összesen 234 molnárt tartottak nyilván a három közigazgatási kirendeltség területén. 26%-uk az ungi (61), 24,3%-uk a beregi (57), míg 49,7%-uk a máramarosi közigazgatási kirendeltség területén működött. A takcsányi és az alsóvereckei szolgabírói kirendeltséget leszámítva, minden járásban volt legalább három molnár, legtöbbjük a técsői járásban (37).

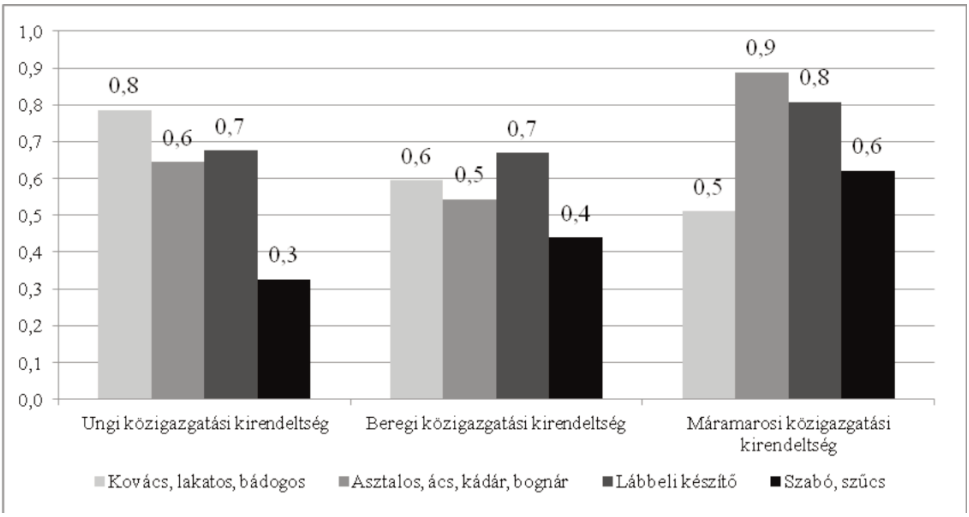

16. ábra. Néhány ipari szakma aránya a közigazgatási kirendeltségek területén 1939 augusztusában

A közellátás szempontjából kulcsszerepet játszó, a stabil húsellátásért felelős *mészárosok, hentesek* 9%-ot képviseltek. A húsforgalmazó ipari egységek 2/3-a a máramarosi, 18,9%-a a beregi, míg 19,6%-a az ungi közigazgatási kirendeltség területén működött. A legtöbb hentes és mészáros (64) a técsői járásban összpontosult, míg a takcsányi és az alsóvereckei szolgabírói kirendeltség területén egyáltalán nem voltak jelen.

A *pékségek és cukrászdák* együttes száma 67 volt, e szakmák művelői az iparosok 2,1%-át adták. Az alsóvereckei szolgabírói kirendeltség és az ökörmezői járás területén sem pékség, sem cukrászda nem működött, míg a legtöbb a rahói járás területén volt (15). A pékségek és cukrászdák 56,7%-a a máramarosi, 21%-a a beregi, míg 22,3%-a az ungi kirendeltségben működött.

A három közigazgatási kirendeltség területén 3120 iparost tartottak nyilván a községek vezetői. Ezeknek 52%-a, (1691) zsidó, míg 48%-a (1429) keresztény származású személy tulajdonában volt.

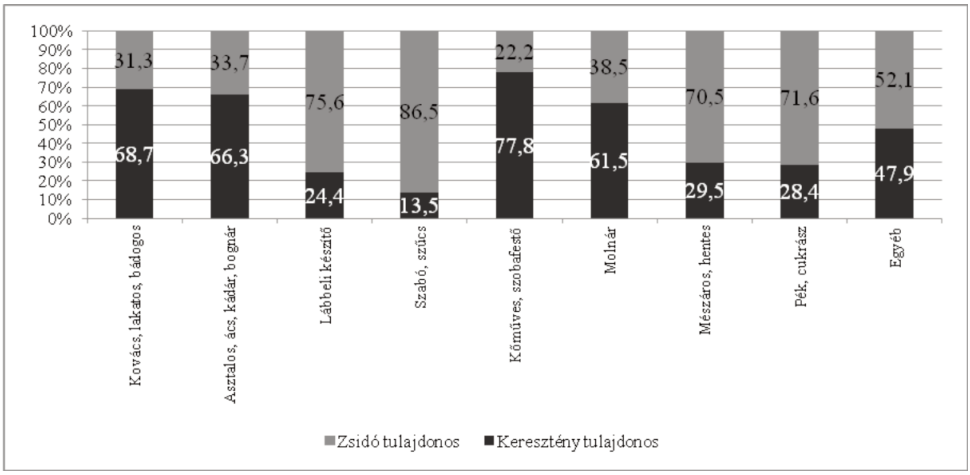

17. ábra. A keresztény és zsidó származású iparosok aránya egyes iparágakban a Kárpátaljai Kormányzói Biztosság területén 1939-ben (%-ban)

A három közigazgatási kirendeltség területén nyilvántartott iparágak bontásában a keresztény iparosok aránya a kovács, lakatos, bádogos, továbbá az asztalos, ács, kádár, bognár, valamint a kőműves, szobafestő és molnár kategóriákban volt abszolút többségben. Ezzel szemben zsidó származású személyek tették ki a lábbelikészítők, szabók és szűcsök, a mészárosok, hentesek, valamint a pékek és cukrászok többségét. A zsidó származású iparosok aránya az ungi közigazgatási kirendeltségben volt a legalacsonyabb (42%), a beregi és a máramarosi közigazgatási kirendeltségekben pedig a legmagasabb (55, illetve 58%).

Összegzés

Az 1940 májusában megjelent 3380/1940. M. E. számú rendelet a második zsidótörvényben megfogalmazott iparrevízió gyakorlati végrehajtásának kezdetét jelentette. A rendelet megszületését tevékenyen elősegítette az iparrevizióban jelentős mértékben érintett Iparügyi, valamint a Kereskedelmi és Közlekedésügyi Minisztérium, amelyek a Hídvégi Ervin által vezetett bizottság segítségével állapotfelmérést készítettek a kárpátaljai ipar és kereskedelem helyzetéről. Eközben azonban a helyi közigazgatás is felmérte ezeket a viszonyokat Sikorszky István és Fülep Jenő György személyében.

A Sikorszky-Fülep-féle felmérés az 1939. augusztusi, míg a Hídvégi-felmérés az 1939. októberi állapotokat tükrözte. Míg az előbbi községi szinten végrehajtott statisztikai adatgyűjtés alapján készült, addig az utóbbi a fő- és alispánok, valamint a közigazgatási kirendeltségek és járási főszolgabírók megkérdezése nyomán. Bár a Sikorszky-Fülep-felmérés sokkal jobban strukturált kimutatás volt az iparosok és kereskedők keresztény-zsidó megoszlásáról, mégsem került be a 3380/1940. M. E. számú rendelet tervezetének véleményező párbeszédébe. Ennek oka valószínűleg

az volt, hogy azt csak 1940. március 6-ra összesítette a szerzőpáros. Ezzel szemben a Hídvégi-felmérés már 1939. október 28-ra elkészült, és így Varga József miniszter felhasználta a rendelettervezetről írt véleményezéséhez. Varga ezt 1940. február 8-án továbbította a minisztertanácsnak, így valószínűleg emiatt terjedhetett el szélesebb körben, míg a Sikorszky-Fülep-felmérés nem vált ismertté, és csupán a levéltári iratok között porosodott.

Az állapotfelmérésekből egyértelműen kiderült, hogy Kárpátalja hegyvidéki területén a zsidó kereskedők hegemón szerepet töltöttek be a gazdaság életében, jelentősen elősegítve a közellátás működését, míg az iparosok körében is relatív többséget képeztek. Ők alkották a tőkés középosztályt. A magyar kormánynak be kellett látnia, hogy a zsidó kereskedők és iparosok teljes eltávolítása a közellátás összeomlását vonná maga után. Így a második zsidótörvény következtében az iparrevízió „csak" a zsidók arányát, nem pedig a jelenlétét módosította a gazdaságban. A zsidók kiszorítása a kereskedelemből és az iparból 1941–1942 után kapott újra lendületet, amikor az egyre inkább háborúba sodródó országban, a készletekkel való hatékonyabb gazdálkodás végett, kötött gazdálkodást vezettek be, ami miatt egyre több zsidó árusító- és termelési egységet zártak be. Az iparrevízió és a háborús gazdálkodás legnagyobb vesztese a zsidó társadalom lett, hiszen jórészt elvesztette megélhetésének létalapját. A legnagyobb megpróbáltatást azonban a magyarországi – és így a kárpátaljai – zsidóság számára is az 1944-es év tartogatta, amely már nem csak az egzisztenciális helyzetüket, hanem puszta létezésüket számolta fel.

Gyula Kosztyó

WHAT DID THE HUNGARIANS OF TRANSCARPATHIA LOSE WITH THE HOLOCAUST? ANALYSIS OF A MINISTERIAL CONDITION SURVEY (AUGUST 1939)

The suppression of Hungarian Jewry in the economic and social sphere began with the emergence of the "Second Jewish Law" and the subsequent industrial revision. This process took place both in thepost-Trianon territories and in many cases the freshly reannexed areas of Upper Hungary and Transcarpathia. Practical measures of the revision of industry can be considered as the beginning of the Holocaust in Transcarpathia. In my study, I examine the Jewish presence in Transcarpathia's economic life before the beginning of the revision of industryin March 1939. According to the main sectors of the contemporary economic life, I present the economic proportion, presence and influence of Jewry on the basis of yet unknown sources.The condition that we lost forever with the revision of industry and with the events of the Holocaust of 1944.